

Antoni Mironowicz

Wydział Historyczno-Socjologiczny
Uniwersytet w Białymstoku

Rozchody i wydatki księżnej Anny Kiszczanki

Na temat dochodów, a zwłaszcza wydatków prywatnych, magnaterii litewskiej nie mamy zbyt wielu opracowań. Prace, które omawiają sytuację materialną magnaterii dotyczą z reguły dobrze prosperującego rodu. Problem dochodów i wydatków pojawiał się w sytuacji owdowienia. Stan taki doprowadzał często do ograniczenia lub kontroli przez sukcesorów wydatków osoby owdowiałej. Tak było również w przypadku księżnej Anny Kiszczanki, wdowie po hetmanie Wielkiego Księstwa Litewskiego – Krzysztofie Radziwille.

Rejestr dotyczy dóbr zabłudowskich. Zabudów, zanim trafił w ręce Radziwiłłów, należał do rodu Chodkiewiczów. Pierwotnym właścicielem Puszczy Błudowskiej był Iwan Chodkiewicz. Przed rokiem 1483 król Kazimierz Jagiellończyk nadał swemu marszałkowi, Iwanowi Chodkiewiczowi tereny ciągnące się od rzek Czarnej i Młynki, czyli od wsi należących do włości bielskiej i suraskiej, po rzekę Płoską. Pod koniec XV i na początku XVI w. na terenie zasiedlanej puszczy zaczęły tworzyć się liczne wsie. Po śmierci Iwana Chodkiewicza Puszcze Błudowską odziedziczył jego syn – Aleksander Chodkiewicz. Aleksander, obejmując po ojcu dobra, zwrócił się z prośbą do króla, by ten nadał mu chłopów. W roku 1512 król Zygmunt I Stary przywrócił ojcowiznę Aleksandrowi Chodkiewiczowi, nadając mu 22 służby w trzech osadach. Dokument wydany przez Zygmunta I Starego w Krakowie 3 kwietnia 1525 r. potwierdził nadanie Iwanowi Chodkiewiczowi puszczy Błudów, 22 służb w powiatach bielskim i suraskim, nakazując ponadto Olbrachtowi Gasztołdowi, wojewodzie wileńskiemu, wytyczenie granic dóbr chodkiewiczowskich i przekazanie ich w posiadanie Aleksandrowi Chodkiewiczowi. Został on właściwym kolonizatorem tych ziem. Magnat białoruski sprowadził i osadził w okolicznych wsiach wokół Zabłudowa bojarów ruskich, ludność służebną, która aspirowała do stanu szlacheckiego. Dali oni początek wsiom: Halickie, Krynickie, Sienkiewiczze, Skorupy, Tatarowce. Powstały również wsie: Miniewiczze, Koźliki, Żuki, Stanisławowe, Solniki, Protasy, Rzepniki i Kudrycze¹. Ponadto Aleksan-

¹ *Prawa i przywileje miasta i dóbr ziemskich Zabłudów XV–XVIII w.*, oprac. J. Maroszek, Białystok 1994, s. 7.

der Chodkiewicz nabył w 1528 r. od Macieja Jundziłła dobra Dojlidy².

Wcześniej w swej rezydencji w Gródku wybudował on zamek w pobliże którego sprowadził zakonników ze św. Góry Athos i Ławry Kijowsko-Pieczerskiej³. W rozszerzających się dobrach zabłudowskich wybudował dla osiedlającej się tu ludności ruskiej cerkiew⁴. Zabłudów za Aleksandra Chodkiewicza nie zyskał jeszcze miana rezydencji rodowej. Awans swój zawdzięcza jego synowi Grzegorzowi, kasztelanowi wileńskiemu, hetmanowi wielkiemu litewskiemu, staroście grodzieńskiemu i mohylewskiemu.

Po śmierci Aleksandra Chodkiewicza w 1549 roku jego dobra zostały podzielone⁵. W części przypadłej Grzegorzowi Chodkiewiczowi doszło do powstania miasta Zabłudów. Nadany przez Zygmunta Augusta przywilej na prawo magdeburskie z roku 1553⁶ zezwalał na cotygodniowy targ. Ponadto odbywać się tu miały „...jarmarki dwa, odin w dien Wniebowziętia Panni Marii, a druhi na sw[ia]toho Juria wiesnieho..”. Te udogodnienia zachęcały ludność do lepszego gospodarowania i osiedlania się wokół Zabłudowa. Od 1553 roku aż do połowy XVII w. miasto przeżywało szybki rozwój gospodarczy. Bardzo ważną rolę w dziejach Zabłudowa odegrała osoba Grzegorza Chodkiewicza. Grzegorz Chodkiewicz razem z braćmi Jerzym i Hieronimem należał do antyradziwiłłowskiej opozycji i dlatego został odsunięty od życia politycznego. Zbliżenie do króla nastąpiło dopiero po roku 1550. W nagrodę za wierną służbę w roku 1566 został mianowany hetmanem wielkim litewskim, a później kasztelanem trockim i wojewodą kijowskim⁷.

Wielkie było jego przywiązanie do Kościoła prawosławnego w czasie, kiedy większość magnatów ruskich przeszła na kalwinizm bądź na wyznanie rzymskokatolickie. Chodkiewicz pozostał przy swym wyznaniu. Hetmana postrzegano w Rzeczpospolitej jako nieustraszonego obrońcę wiary wschodniej⁸.

² G. Sosna, *Prawosławne dzieje miasteczka Zabłudów*, „Wiadomości PAKP”, 1976, z. 1–2, s. 146–147.

³ *Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси, издаваемый при управлении Виленского учебного округа* (dalej: АСД), т. IX, Вильно 1870, c. 2, 47; St. Herbst, *Gródek nad Supraślą*, „Światowid”, t. 25 (1962), s. 660–675; A. Mironowicz, *Powstanie monasteru supraskiego*, „Białostockie Teki Historyczne”, nr 10, Białystok 2012, s. 11–36; *Summariusz dokumentów do dóbr supraskich*, oprac. A. Mironowicz, Białystok 2009; *Summariusz dokumentów dóbr supraskich*, vol. II, oprac. A. Mironowicz, Białystok 2011.

⁴ G. Sosna, *Prawosławne dzieje miasteczka Zabłudów*, s. 148.

⁵ A. Mironowicz, *Nieznana wersja wypisu z ksiąg ziemskich grodzieńskich podziału dóbr rodowych po śmierci Aleksandra Chodkiewicza*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne”, nr 25, Białystok 2006, s. 202–208.

⁶ B. Charko, *Zabłudów i dobra Zabłudowskie w XVII w.*, Białystok 1982 (maszynopis).

⁷ *Polski Słownik Biograficzny*, t. III, Warszawa 1937, s. 359.

⁸ A. Mironowicz, *Podlaskie ośrodki i organizacje prawosławne w XVI i XVII wieku*, Białystok 1991, s. 97.

Grzegorz Chodkiewicz stał się wielkim ktitorem monasteru supraskiego, przyczynił się do zgromadzenia pokaźnej biblioteki przyklasztornej. W 1563 roku Grzegorz Chodkiewicz ufundował cerkiew Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny i św. Mikołaja Cudotwórcy w Zabłudowie. Magnat przekazał też dziesięcinę z dworu Zabłudowskiego na szpital „*dla ludzi ubogich tak zakonu greckiego jak i rzymskiego*”. Zarząd szpitalem miasto powierzyło dwóm radnym. Chodkiewicz proboszczowi Eustachemu Giergiejewiczowi ofiarował 2 włości, a jego bratu, diakonowi Iwanowi – 1 włość. Ponadto wydzielony został plac pod budowę domu parafialnego. Aby zabezpieczyć egzystencję duchowieństwa prawosławnego i katolickiego, magnat kazał przeznaczyć na nich 200 kop żyta i 200 kop jęczmienia. Dziesięcina miała zostać podzielona po 50 kop między: proboszczem, diakonem i plebanem. Grzegorz Chodkiewicz ustalił również, że mieszczanie będą płacili 4 grosze na wcześniej wymienionych duchownych. W funduszowym zapisie właściciel Zabłudowa ustanowił szkoły przy obu świątyniach i nadał nauczycielom prawo do pobierania 50 kop z dziesięcin⁹.

Fundacja nowej cerkwi i nadanie bogatego uposażenia jej duchownym, a nade wszystko ktitorstwo nad monasterem supraskim podniosły prestiż Grzegorza Chodkiewicza w Kościele prawosławnym. Ówczesni działacze religijni widzieli w nim jednego z głównych mecenasów i obrońców Cerkwi prawosławnej w ziemiach Wielkiego Księstwa. Do niego też zwrócili się w sprawie założenia drukarni pracującej na potrzeby „wiary greckiej”. Idea utworzenia drukarni w Zabłudowie trafiła na podatny grunt. Grzegorz Chodkiewicz, przeżywający stan depresji spowodowany brakiem uznania u króla i dolegliwościami fizycznymi, skłaniał się do uporządkowania spraw rodzinnych, doczesnych i wiecznych. Przy uruchomieniu oficyny wydawniczej, obok spraw religijnych, istotną rolę odegrały względy ambicjonalne i rywalizacja z Mikołajem Czarnym Radziwiłłem¹⁰.

Grzegorz Chodkiewicz zmarł w 1572 r. Bezpotomna śmierć jego synów, Aleksandra (1573) i Andrzeja (1575) spowodowała, że dobra zabłudowskie przeszły w ręce córek, Aleksandry Sanguszkowej i Anny Sapieżyny. Pierwsza z nich była wdową po Romanie Sanguszku – wojewodzie braclawskim i hetmanie polnym litewskim, druga zaś najpierw była żoną Pawła Sapiehy – kasztelana kijowskiego, a następnie, po owdowieniu, Pawła Paca – wojewody mścisławskiego.

⁹ АСД, т. IX, с. 161; Акты, издаваемые комиссиею, высочайше учрежденною для разбора древних актов в Вильне, т. I, Вильно 1865, с. 100; АВАК, т. XI, Вильно 1882, с. 36–38.

¹⁰ M. Gębarowicz, *Iwan Fedorow i jego działalność w latach 1569–1583 na tle epoki*, „Roczniki Biblioteczne”, R. XIII, 1969, z. 3–4, (cz. II), s. 397, 425; A. Mironowicz, *Powstanie zabłudowskiej oficyny wydawniczej na tle sytuacji wyznaniowej w Wielkim Księstwie Litewskim*, „Acta Baltico-Slavica”, t. XIX, Warszawa 1990, s. 245–264; idem, *Drukarnie bractw cerkiewnych*, [w:] *Prawosławne oficyny wydawnicze w Rzeczypospolitej*, pod red. A. Mironowicza i U. Pawluczuk, Białystok 2004, s. 52–68; idem, *Ewangelizacja „prostą mową” w XVI wieku*, „Latopisy Akademii Supraskiej”, vol. III, pod red. U. Pawluczuk, Białystok 2012, s. 9–18.

W ten sposób rządy nad dobrami zabłudowskimi przejęły rody Sanguszków, Sapiehów i Paców¹¹. Anna Chodkiewiczówna sprzedała część schedy po ojcu 2 czerwca 1599 roku za 30 tys. gr lit. Krzysztofowi Radziwiłłowi (1585–1640). Wkrótce książę Radziwiłł nabył resztę włości zabłudowskich. W rękach Radziwiłłów Zabłudów pozostawał do końca XVIII wieku¹².

Za rządów Krzysztofa Radziwiłła Zabłudów przekształcił się w jeden z głównych ośrodków kalwinizmu. Książę ufundował zbór kalwiński, umiejscowiony pomiędzy rynkiem miejskim a stawem dworskim. Budynek był drewniany i wkrótce spłonął. Szczególną troską wyznawców nauki Kalwina otaczała żona Krzysztofa Radziwiłła – Anna Kiszczanka, a następnie księżna Ludwika Karolina Radziwiłł, która bogato wyposażyła odbudowany zbór¹³. Nowy właściciel dóbr zabłudowskich rozpoczął sprawne administrowanie. Już w 1635 r. książę ustanowił Ordynację Porządku dla miasta Zabłudowa, w której to m.in. odłączył od miasta Folwark Miejskie. Ponadto odebrał mieszczanom z przedmieścia prawo do posługiwania się miejskimi zwyczajami magdeburskimi, a także podporządkował ich sądownictwu dworskiemu.

Po śmierci Krzysztofa Radziwiłła, wojewody wileńskiego i hetmana wielkiego księstwa litewskiego, włości odziedziczył jego syn Janusz II (1612–1655)¹⁴. W czasie „potopu szwedzkiego” opowiedział się on po stronie najeźdźcy. 18 sierpnia 1655 roku król Jan Kazimierz odebrał Januszowi jego ojcowiznę i powierzył ją wojsku, jako wynagrodzenie za wierną służbę. Konfiskata Zabłudowa spowodowała, że żona hetmana wielkiego, Maria Wołoszka pozostała bez uposażenia¹⁵. Pod koniec wojny polsko-szwedzkiej Bogusław Radziwiłł (1620–1669) podjął starania o odzyskanie ziem dla wdowy po swym stryjecznym bracie. Jego interwencja, wsparta przez elektora brandenburskiego Fryderyka Wilhelma, doprowadziła w efekcie do tego, że Jan Kazimierz zobowiązał się w Oliwie (1660 r.) do zwrotu majątku Janusza jego córce, Annie Marii. Wkrótce po tych wydarzeniach poślubiła ona księcia Bogusława, koniuszego Wielkiego Księstwa Litewskiego, co umożliwiło mu przejęcie wszystkich dóbr stryjecznego brata¹⁶. Po jego

¹¹ A. Mironowicz, *Podlaskie ośrodki i organizacje prawosławne w XVI i XVII wieku*, Białystok 1991, s. 95.

¹² I. Wolff, *Kniaziewie litewsko-ruscy do końca XVI wieku*, Warszawa 1895, s. 434–435; E. Kołtubaj, *Galeria nieświejska portretów Radziwiłłowskich*, Wilno 1857, s. 153–154; B. Charko, *Dobra zabłudowskie...*, s. 9–11.

¹³ G. Pietrowski, *Zabudów Rodu Chodkiewiczów*, Archiwum Państwowe w Białymstoku, z portalu Polska.pl, <http://www.polska.pl/miasta/zabludow/historia/article.htm?id=91802>, z dn. 10.05.2007.

¹⁴ *PSB*, t. XXX, s. 208–215.

¹⁵ *Ibidem*, t. XXX, s. 399–402.

¹⁶ *Ibidem*, t. XXX, s. 161–172; T. Wasilewski, *Walka o spadek po księżnej Marii Wołoszce, wdowie po Januszu Radziwiłł w latach 1660–1690*, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. III, Warszawa 1989; A. Mironowicz, *Teodozy Wasilewicz archimandryta słucki biskup białoruski*, Białystok 1997, s. 16–19.

śmierci dobra zabłudowskie przeszły w ręce Ludwika Karoliny, żony margrabiego brandenburskiego Ludwika. Księżna Ludwika Karolina wyszła powtórnie za mąż za Karola Filipa Neuburskiego. Kolejną dziedziczką Zabłudowa została Elżbieta Augusta, córka z ich małżeństwa. Pretensje do hrabstwa zabłudowskiego wysunęły pod koniec XVII wieku Potoccy i Sapiehowie. Po śmierci Elżbiety Augusty wszystkie jej dobra (linii birżańskiej Radziwiłłów) zostały wykupione przez starszą linię tego rodu, osiadłą w Nieświeżu, Białej i Ołyncie. Zabłudów pozostawał w ich rękach aż do początku XIX wieku¹⁷.

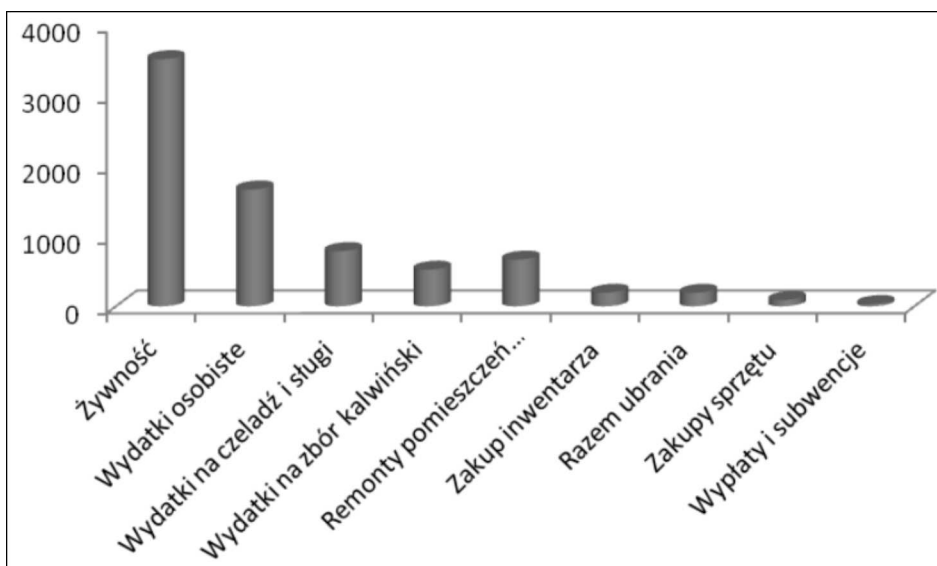
Po śmierci Krzysztofa Radziwiłła w 1640 r. dobrami zabłudowskimi zarządzała księżna Anna z Kiszaków. Anna Kiszczanka (1587–1642) była córką Stanisława Kiszki (1554–1617) i Elżbiety Sapiehy (1571–?). Urodziła się w Kownie 7 lutego 1587 r. Wyszła za mąż za gorącego wyznawcę kalwinizmu, Krzysztofa Radziwiłła (1585–1640). Została księżną na Birżach, Dubienkach, hetmanową polną Wielkiego Księstwa Litewskiego. Z małżeństwa z Krzysztofem Radziwiłłem pozostawiła syna Janusza (1612), córkę Katarzynę (1614) oraz trzech innych nieznanymi z imienia potomków. Anna Kiszczanka ufundowała zbór murowany ewangelikom reformowanym i kamienicę szaflerowską w Kiejdanach; uposażyła zbór murowany, szpital i sierociniec w Januszowie w powiecie upickim oraz zbory drewniane w Birżach i Bojnarowie. W Zabłudowie wojewodzina wileńska ustanowiła bractwo krawieckie i mianowała starszych cechowych¹⁸.

W Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym Białorusi w Mińsku zachował się „Rejestr wydatków sum pieniędzy, czynszów z majątności Księżnej Jej Mości Zabłudowskiej przychodzącej w roku 1641 od dnia 19 juni w roku wyż pomienionym”. Rejestr został sporządzony na rok przed śmiercią księżnej. Zestawienie owych wydatków i rozchodów daje podstawę do wskazania, na co były wydawane pieniądze z posiadanych dóbr. Pozwala też obalić krążące w literaturze mity o rzekomej hojności magnackiej wobec biednych i potrzebujących.

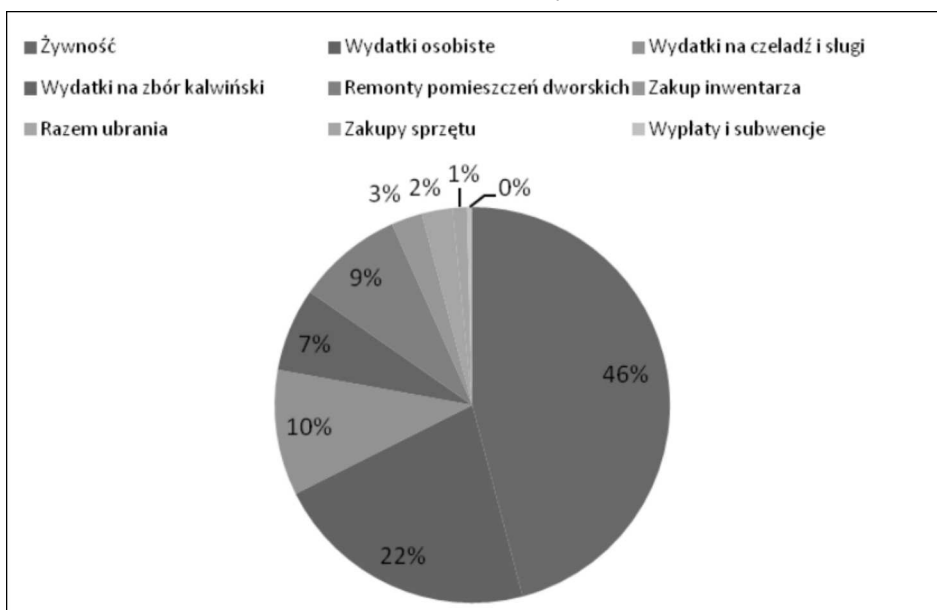
¹⁷ Szerzej na temat Radziwiłłów birżańskiej E. Bagińska, *Kształtowanie się dziedzictwa Radziwiłłów birżańskich na Podlasiu w XVII w.*, „Białostoczczyzna”, 1996, nr 3. O rodzie Chodkiewiczów i jego przedstawicielach K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. III, Lipsk 1839, s. 48–63; J. Kamiński, *Rodzina Chodkiewiczów herbu Gryf*, „Skarbiec Polski”, 1859; S. K. Kossakowski, *Monografie historyczno-genealogiczne niektórych rodzin polskich*, t. I, Warszawa 1876, s. 40–64; T. Żychliński, *Złota księga szlachty polskiej*, R. XI, Poznań 1889, s. 1–34; A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. III, Warszawa 1900, s. 21–29; S. Uruski, *Rodzina*, t. II, Warszawa 1905, s. 207–215; Z. Luba-Radziwiński, *Sprawa odrębnego pochodzenia Chodkiewiczów litewskich i białoruskich*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego”, Kraków 1928.

¹⁸ *Prawa i przywileje miasta i dóbr ziemskich Zabłudów XV–XVIII w.*, s. 181–182.

Wykres z podziałem rzeczowym wydatków księżnej Anny Kiszczanki

Wykres procentowy wydatków księżnej Anny Kiszczanki

Z powyższego zestawienia wynika, że 46% wydatków księżnej Anny Kiszczanki, wdowy po wojewodzie wileńskim, z kwoty 7 666 zł 70 gr stanowiły zakupy żywności do dworu. Największe kwoty wydawnano na ryby, głównie śledzie. Kupowano je w ciągu pół roku kilkakrotnie na ogólną sumę 26 zł 94 gr. Drugą pozycję wydatków żywnościowych stanowiły zakupy „napitków i korzeni”, które były sprowadzane z Gdańska i Torunia. Tylko w czerwcu wydano na nie 2937 zł i 9 gr. Kupowano też wino greckie i węgierskie, piwo, miód i kawę, na co wydano ponad 46 zł. Znaczną sumę w zakupach stanowiły owoce południowe – „limony”, migdały oraz wisnie, jabka i gruszki. Zapłacono za nie 18 zł 38 gr. Osobną pozycję stanowiły zakupy mięsa wołowego, wieprzowego, cielęcego i jagniny, które kosztowały 76 zł 48 gr. Dużo też kupowano cukru i ryżu. W sumie na sam cukier wydano 62 zł oraz 69 i pół gr.

Drugą grupę pod względem wielkości rozchodów stanowiły wydatki osobiste. Stanowiły one 22% wszystkich wydatków. W tej kategorii znajdowały się zakupy sukna, sukien, materiałów krawieckich, cztery futra dla księżnej w tym jedno z lisa, jedwab, aksamit. Na pozycje ubraniowe dla księżnej w sumie wydano 247 zł 37 gr. W tym na futra 181 zł 15 gr. Księżna kupiła również sobie pierścień za 70 zł.

Następną pozycję stanowiły wydatki na zbór kalwiński. Księżna Anna Kiszczanka ofiarowała w sumie w ciągu tych sześciu miesięcy kwotę 522 zł 15 gr. Z tej sumy 300 zł zapłacono kaznodziei, księdzu Leźnickiemu, a kwotę 222 zł i 15 gr wydatkowano na pokrycie kosztów różnych prac przy zborze. Wydatki na zbór kalwiński stanowiły jedynie 7% ogólnej sumy rozchodów wojewodziny wileńskiej.

Około 10% wydatków stanowiły kwoty wydane na czeladź dworską i sługi. Księżna wypłacała im specjalny jurgielt. Było to powszechne myto roczne, stanowiące wynagrodzenie czeladzi dworskiej. Ponadto ks. Anna Kiszczanka płaciła licznym sługom i urzędnikom za wykonane posługi. Na przykład Piotr Brzozowski, urzędnik zabłudowski i rewizor dóbr zabłudowskich otrzymał 700 zł, a rzemieślnik Pakosławski kwotę 150 zł na usługi budowlane. Księżna udzielała również wsparcia wybranym osobom. Ksiądz katolicki Dakowski otrzymał kwotę 100 zł na sukno i futro, a „Pani Sankiewiczowa” 100 zł. Z kolei „Pan Stephanowicz” otrzymał 120 zł na kozuchy.

Księżna dbała o budynki dworskie, a zwłaszcza o własne komnaty. Na ich remonty wydatkowała w ciągu sześciu miesięcy 9% swoich dochodów z dóbr zabłudowskich. Bardzo skromnie prezentują się wydatki na cele charytatywne. Wbrew przyjętej w literaturze opinii o hojności Radziwiłłów i innych magnatów, zestawienie wydatków księżnej Anny Kiszczanki wskazuje na brak współczucia wobec osób potrzebujących. Z rejestru wynika, że księżna oficjalnie przekazała osobom ubogim jedynie 2,16 zł. Do tej sumy należy dodać zapisy poszczególnym osobom, ale w tych przypadkach trudno jest stwierdzić, czy były one spowodowane pomocą biednym czy zobowiązaniami wojewodziny wileńskiej.

Za to duże środki finansowe szły na zakupy sprzętu. Kupowano przedmioty i narzędzia do sypialni, komnat dworskich i kuchni. Ogromne środki przeznaczano na zakup luksusowych glinianych garnców ilżeckich z Małopolski i kotłów oraz noży i wyrobów szklanych. Remonty pomieszczeń pociągały znaczne wydatki dla stolarzy, ślusarzy i zdunów, a potrzeby osobiste zmuszały księżną do wydatkowania znaczących sum złotnikom, krawcom, praczkom i rymarzom.

Reasumując: **Rejestr wydatków sum pieniędzy czynszów z majątności Księżnej Jej Mości Zabłudowskiej** z 1641 r. wskazuje, że większość rozchodów Anny Kiszczanki szła na cele osobiste, żywność, remonty pomieszczeń dworskich i zakup towarów luksusowych. Wydatki na działalność charytatywną czy oświatową stanowiły margines dochodów z dóbr zabłudowskich. Księżna, postrzegana jako protektorka wyznawców kalwinizmu, w praktyce przeznaczyła na zbór zabłudowski 7% swych rozchodów. Fakt ten świadczy o tym, że najważniejsze dla księżny Anny Kiszczanki były jej wydatki osobiste, a nie sprawy wyznania i potrzeby poddanych.

ANEKS

Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Białorusi w Mińsku,
f. 694, op. 1, nr 2633

Inwentarze Zabłudowa z różnych lat 1605–1866

k. 12

**Rejestr wydatków sum pieniędzy czynszów z majątności
Księżnej Jej Mości Zabłudowskiej przychodzącej w roku 1641
odednia 19 Junii w roku wyż pomienionym.**

**Wprzód od kładę sumę co główniejsza z Rejestru Rozchodowego
wybrano tym sposobem**

	zł	gr
Jun		
Do Gdańska dałem na napitki i korzenie	527	9
Do Torunia paulina i na inne materie	2410	
Do szkatuły Księżnej Jej Mości	200	
Czeladzi roboczej na trzy miesiące	300	
Na kupienie pierścienia Księżnej Jej Mości	75	
Jego Mości Księdzu Leźnickiemu Jurgieltu ¹⁹	300	
Jego Mości Panu Brzozowskiemu ²⁰ ad ratione	700	

¹⁹ Jurgielt – płaca roczna. Osoba otrzymywał roczną pensję, sponsoring.

²⁰ Piotr Brzozowski, urzędnik zabłudowski, rewizor.

Za woły i jałowice na postawienie	120	
Za gwoździe gontowe i na dom wielki	130	
Pani Sankiewiczowej z rozkazania Księżny Jej Mości	100	
Panu Stephanowiczowi na gumnie i kozuchy	120	
Panu Wieliczкови za dług Księżnej Jej Mości	90	
Ośmiu komornikom dał na futro i potrzeby	35	
Jego Mości Księdzu Dakowskiemu na sukno i futro	100	
Jego Mości Panu Pakosławskiemu za budowanie	150	
Do Księżnej Jej Mości na banie dał	100	
Ad rationem place ma Jurgieltu czeladzi dał ²¹	270	
Czeladzim dał na czwarty miesiąc strawnych	74	
Panu Ozdse z rozkazania Księżnej Jej Mości	20	
Panu Misiewiczowi ²² do Nurca na strawę	5	
Po Panią Wołczkową posyłając na strawę dał	12	
Szklarzom ad rationem porobienia ambon do zboru i innych izb dałem	30	

k. 12v.

Za żelazo	40	
Za len w Kiejdanach	40	
Za 16 łokci istamentu ²³ do pokoju Księżnej Jej Mości	35	
Za 4 łokci falendyszu ²⁴ na pacholeta Księżnej Jej Mości	20	
Za dwa postawy kiru czarnego do Inkaustu ²⁵	22	
Panu Doktorowi Jego Mości Pana Potockiego z rozkazu Księżnej Jej Mości	40	
Pawłowi cieśli ad ratione zestaw Rejtana ²⁶ domu wielkiego	22	
Panu Dziablewskiemu zasłużonego za futro i na potrzeby za połowice dał	35	15
Do szkatuły dał Księżnej Jej Mości	50	
Za dwa błamy ²⁷ Popieliczego futra Księżnej Jej Mości	38	

²¹ Jurgieltem nazywano też powszechne myto roczne czeladzi dworskiej.

²² Stanisław Misiewicz, wójt zabłudowski.

²³ Zupełnie, całkowicie.

²⁴ Falendysz – gatunek sukna holenderskiego i angielskiego.

²⁵ Czernidło pisarski, atrament.

²⁶ Rejtan – prywatny sekretarz

²⁷ Błam – materiał kuśnierski z zszytych skór futerkowych.

Za dwa błamy Szlamowego lisiego futra do Księżnej Jej Mości	61	
Za dwa błamy futra Popieliczego podłego do pokoju	16	
Za miedz do kotła piwnego dał	17	15
Od urobienia tego kotła funtów 87 1/2 po gr 7	19	5
Za pięć kozuchów dla czeladzi księżnej po zł 6	30	
Za dziesięć garncy y za trzy kwarty wina węgierskiego po złotych trzy	37	7 1/2
U Świsłoczy do szafowania Księżnej Jej Mości Dziablewski dał	22	15
Wszystko co miała Księżna Jej Mości na hanskot, złoto, srebro, jedwab, pół aksamit, nędzne troje pończochy	87	4
Za pięć garncy y za pół kwarty małmaz ²⁸ po 3–15 zł.	17	28
Mularzom dałem od murowania szczytów na zborze w przekładanie dachówki y porobieniu kominów	40	
Pani Tołoczkowej z rozkazu Księżnej Jej Mości	10	
Za robienie pieca i komina w Niewolnicy dał	15	15
W Tykocinie drugim razem za dwie sztuki brązu	14	
Za kozuszek Pani Gasierzewskiej	6	
Za błam futra rubanego ²⁹	8	
Za błam futra smuszkowego ³⁰	4	

k. 13

Julii			
	Za sztukę płótna Krasieniny	2	
	Za 28 szanków ³¹ pszenice na słody i mąkę na przyjazd Księżnej Jej Mości	54	20
	Za osm połci słoniny po zł 5	40	
	Za sześć miednic miodu na przyjazd Księżnej Jej Mości, wysłano piec, a do kuchni Potoki miednica jedna, za trzy głowy cukru do soku wiśniowego funtów 13 po zł 5	15	18
	Za granice Potoki do moczenia wiszeń	2	
	Za dzban wielki szklany do wiszeń moczenia	1	15
22	Za drugie bicie dałem	4	
22	Za dwie beczki chmielu dałem	2	

²⁸ Małmazja – „wino małmaskie”, tak nazywano wino greckie lub południowe.

²⁹ Futra ze wstęgami.

³⁰ Smukawica – rodzaj sukni kobiecej.

³¹ Szanek – miara nasypana zbożowa.

22	Za cztery funty mumiej po gr 15	2	
22	Za 5 beczek z niej do potynkowania dachówek	3	18
22	Za warte do ryb łowienia dałem	2	15
22	Za 72 szklenie gładkich, za 75 szklenie z gruszkami za osm kieliszków, osm szklanic pół garncowych z nakrywkami cztery dałem	13	15
24	Pod bytność Księcia Jego Mości za 15 garncy miodu	5	
24	Za 3 garnce miodu z Potoki po zł 2	6	
24	Za 3 beczki piwa pod bytność Księżnej Jej Mości zł 3	9	
24	Za 30 świec		15
24	Za 3 ćwierci mięsa jałowieckiego	6	
24	Za faskę masła do kuchni Księżnej Jej Mości	6	15
24	Za osm beczek owsa pod bytność Księżnej Jej Mości	24	
24	Za 6 wymiany po gr 4	–	24
24	Za 2 funty wosku na świece do pokoju Księżnej Jej Mości	1	
30	Dałem na chmiel	1	18
31	Dałem stolarzowi Deczydowi na robotę zborowa	3	
August			
9	I ten dał stolarzowi temuż	3	

k. 13v

12	Za pół łockia pytla dałem	2	2 1/2
12	Za szycie pytla szewcowi dałem	–	10
14	Panu Krasowskiemu Jenerałowi od podania Niewodnicę i Kamionki	12	
17	Za 10 szyn żelaza na okowanie łóżka Księżnej Jej Mości i chowanie sepeciku ³²	3	
	Temuż stolarzowi Krzysztofowi Zajne	1	
19	Za zachtową skórę do pasów do łozka ³³	5	
19	Za skórę i te i owo na olstro ³⁴ do łozka y na oszycie sepeciku dałem	5	
24	Rymarzowi za oszycie sepeciku także porobienie pasów do łozka i urobienie olstra, za ułożenie łozka dałem	2	25
24	Za pięćdziesiąt kop ogórków po gr 3	5	

³² Sepecik – okuta skrzynia, futer, wyraz przyjęty z języka tureckiego.³³ Łóżka.³⁴ Olstro – futerał skórzany.

24	Za kamień ołowiu do błon zborowych	4	
24	Za cynę do pobielenia błon zborowych	3	
25	Stolarzowi Dawidowi na zborową robotę	3	
29	Debulskam dał na ołów	4	
29	Na żelazo na pręty do błon zborowych	4	
29	Na klei do roboty zborowej	–	15
September			
1	Za półtory beczki gruszek na suszenie	3	15
2	Stolarzowi Dawidowi dałem na zborową robotę	3	
2	Na żelazo i stal na poprawienie żelaza gontu	–	20
2	Na chmiel dałem	4	8
4	Na klej dałem nadworno robotę	–	15
7	Dałem Dawidowi stolarzowi na zborową robotę	2	
9	Na stal na pilnik do pił tarcicznych	–	15

k. 14

14	Za garnce iłżyckie ³⁵	7	
14	Za 10 flasz garncowych po 10 gr	3	10
14	Za 6 kop bretnali	2	
	Za porobienie listew szesnastu około okien w domu wielkim, także i za urobienie drzwi dvojga do sieni, dałem stolarzowi	2	
25	Dawidowi stolarzowi dałem	2	
28	Za driakiew bydlęcą dałem	2	
29	Przez Aleksandra ³⁶ , syna mego, Księżnej Jej Mości na ubogie	2	
30	Za jabłka dał	3	15
October			
2	Od urobienia formy dla Księżnej Jej Mości do zboru	2	
3	Pani Dombrowskiej ordynarny na wieprza	2	
3	Od sprzedania koni Księżnej Jej Mości	2	
3	Za pół czwarta kamienia ołowiu do błon zborowych. Także i okien, pieców 4 po zł 4	14	
4	Dawidowi stolarzowi dałem od rąk robotę zborowe	6	
4	Na nici brunatne do pokoi Księżnej Jej Mości	–	8
4	Za kredę do farb	–	6

³⁵ Garnce iłżyckie (iłżeckie) – garnki gliniane do gotowania z Małopolski.

³⁶ Aleksander, syn wykonawcy rejestru.

4	Za robotę od zawias do Niewolnice	–	6
7	Za zwierć mięsa wołowego do Niewolnice	2	
10	Zapłaciłem za 6 szanków żyta, które na folwarkach przed przyjechaniem Księżnej Jej Mości	4	24
10	Do Niewolnice posłano cukru głów dwie, jedno do kuchni, drugie do pokoi Księżnej Jej Mości ważyli funtów 9 po zł 17 1/2	11	7 1/2
11	Za cebule w Brzostowicy	5	18
11	Na śledzie, dla krawców, praczek i piwo	–	15
12	Za garnuszki i czecie do kuchni Księżnej Jej Mości	1	

k. 14v

12	Za nóż z żelaza	7	
12	Za 15 flasz pół garncowych z śrubami wielkimi	6	
12	Za dwie flasz garncowe z śrubami	–	24
12	Za 12 szklanic po gr 3	2	6
	Zapłaciłem za śledzie, co na czeladź pozostało, brano podczas bycia w Niewolnicy Księżnej Jej Mości	1	
14	Za librę papieru do pokoju Księżnej Jej Mości	–	15
14	Na gruszki i jabłka na wety	–	23
15	Za parę baranów do kuchni	2	
15	Kotlarzowi za naprawienie ośmiu kotłów kuchennych i za pobielenie i za urobienie tręb trzech i za funt miedzi	4	11
15	Za puszatowice ³⁷ na robotnie do Kamionki	4	
18	Za urobienie olstra wielkiego Księżnej Jej Mości stolarzowi	2	
20	Za okowanie tego olstra ślusarzowi	3	10
20	Za żelaza i tym na te olstro dałem	2	10
20	Dałem Dawidowi stolarzowi na zborową robotę	3	
20	Na chwata do wozów Księżnej Jej Mości	–	10
20	Od na prawowania i pobielenia trzech medalików, czapek dwu, za naprawę czapki jednej i naprawienie miedzią kotlarską dałem kotlarzowi	2	
21	Za barana do kuchni oprawnego	1	
21	Za librę papieru do pokoju Księżnej Jej Mości	–	15
21	Za szanek jabłek winnych do kuchni Księżnej Jej Mości	2	
21	Za farbowanie sukna, łocki 120, dałem	1	

³⁷ Roboty ludwisarskie.

22	Za 19 funtów cukru	20	
23	Na łój woźnicom do wozów Księżnej Jej Mości	–	15
24	Za woły dałem zabicie	14	
25	i też drugiego dałem wołu	12	15

k. 15

27	Czapnikowi od przebierania wełny dał	1	
27	Za dwie ćwierci jałowiczego masła do kuchni Księżnej Jej Mości	2	10
28	Za urobienie pieca w kamionce i za osiemdziesiąt kafel prostych dałem	2	20
28	Za pół czwarta łokcia samodziału	1	11 1/2
28	Nieuka wołu trzy nauczył przydałem	1	20
November			
1	Za urobienie dwu błot do Niewolnice i zaprawienie inszych błot dał	2	15
2	Do Bielska dał na farby do pieca, na kachle do pokoju nowego	10	28
2	Tegoż dnia na garnce iłyckie	1	
2	Na śledzie do kuchni Księżnej Jej Mości	2	20
2	Trzy nauczyłem nieuka na wołu przydałem	2	
3	Od przebrania wełny czapnikom	2	
3	Za parę baranów oprawnych	2	20
4	Za trzy ćwierci wołu do kuchni	3	22 1/2
4	Za cztery ćwierci mięsa jałowiczego	4	20
4	Za pod włos dałem	13	
5	Zapłaciłem za śledzie do Niewolnice	4	20
6	Zapłaciłem za pół wołu	2	25
7	Za jabłka do Niewolnice	–	15
8	Za śledzie posłane do Niewolnice, za kopiec	2	
9	Za wołu i za jałowice żywcem dałem	22	25
9	W Bielsku do kuchni Księżnej Jej Mości za trzy funty pieprzu po zł 1 gr 10	4	
9	Za pięć funtów cukru kanaku	6	20
9	Za trzy półcie słoniny po zł 5	15	

k. 15v.

9	Za 12 flasz półgarncowych po zł 12	4	24
---	------------------------------------	---	----

9	Za 10 limony ³⁸ po gr 5	1	20
9	Za barana do kuchni	1	20
13	Za czterdzieści osiem wieńców cebule	4	24
13	Za dwa funty troski miedzianej do kaffli	–	28
13	Czapnikom od przebijania wełny	1	
14	Za jałowice dał żywcem	9	25
15	Posyłając po Panią Kołczkową dałem na strawę czeladnikowi, na konie i siano	5	
15	Przez Pana Palikowskiego z rozkazania Księżnej Jej Mości	1	
15	Za łokcie pół aksamitu dla Księżnej Jej Mości	2	
15	Za sztukę płótna do Księżnej Jej Mości	2	10
15	Za trzewiki wywracane dla Jej Mości P. Wojewody	1	
20	Na myśliwca za 5 łokci samodziału	3	
20	Za sztafet przez P. Misie, na tłumok Księżnej Jej Mości	3	
20	Za ołów	4	
20	Za cynę do pobielania dałem	2	10
20	Za nóż żelaza	7	15
20	Za cztery funty hanyszu dałem	2	
20	Za dwanaście garncy octu miodowego po gr 12	4	24
20	i te za dwa wozy żelaza dałem	15	
	Pod bytność Jego Mości Pana Wojewody Witebskiego ³⁹ wzięto miodu z miasta garncy 16	5	10
21	Za pięć garncy octu miodowego	2	
21	Za beczkę miodu pod bytność Jego Mości Pana Podskarbiego ⁴⁰	12	20
21	Za ćwierć wołu tłustego	1	20
21	Za dej ⁴¹ kaparowy zł 1 gr 15 za jedwab sztuczek dwie	3	15

k. 16

22	Szybie do kuchni kupiłem	3	
22	Garnuszków do kuchenki	1	
23	Za skórę dałem	2	

³⁸ Owoce południowe.³⁹ Krzysztof Kiszka, wojewoda witebski (1640–1642).⁴⁰ Mikołaj Kiszka, podskarbi ziemski (1640–1644).⁴¹ Dej – kołnierz.

23	Za ciele opravne do kuchni	1	15
23	Za trzy faski masła po zł 7	21	
23	Za cebule do kuchni	3	
25	Za 10 baranów oprawnych	10	
26	Za 30 funtów łoju	3	
26	Za funt hanyszu do pokoju Księżnej Jej Mości	–	14
26	Oprawny skór 7 dałem	10	
27	Zapłaciłem naprzód wzięte śledzie do kuchni Księżnej Jej Mości w niebytności onej. Pod bytność w Bielsku	2	14
27	Teraz do kuchni dano śledzi	2	
27	Za świece dał	–	25
29	Za kopie śledzi	2	
29	Za skórę i te do siodel, do stajnie Jego Książęcej Mości	1	20
29	Za funt lukrecji i za garniec i trzech od Jego Książęcej Mości	1	6
30	Krzysztophowi złotnikowi za urobienie łańcuszka srebrnego do Księżnej Jej Mości i za naprawienie łyżki złocistej Księżnej Jej Mości i oprawienie Psalterza dał	3	
30	Stephenowi Prusackiemu co kafle białe robi dałem zadatku	3	
30	Z skór dziewięciu dwornych od urobienia kozucha kuśnierzowi i z dopuchą ⁴² dałem kuśnierzowi	1	
December			
2	Za garnuszki iłżeckie do Księżnej Jej Mości	1	
2	Za dwie skóry do stajnie Księżnej Jej Mości dał	3	20

k. 16v

2	Za pilisz do siodel y za płótno także do stajnie Księżnej Jej Mości	1	15
3	Za czternaście funtów łoju po gr 3	1	5
3	Trzymając nieuka dałem na wołu	1	20
6	Za 10 tuzinów kafelek do pokoju Księżnej Jej Mości	–	15
6	Na nici do szycia barny hajdukom dał	1	
6	Dałem za trzy garnce miodu przasnego arendarzowi miejskiemu	4	
7	Za cebule u Brzostowicy	14	
7	Za śledzie do kuchni Księżnej Jej Mości	1	15

⁴² Z dodatkiem.

7	Za chustki dla panien do pokoju X. J. M.	–	3
9	Za dwie cisów rzemiennych ⁴³ i za supon ⁴⁴ do stajen Księżnej Jej Mości	1	9
9	Za kwitem Stephanowiczowym, za dwa kozuchy	12	
	Za tymże kwitem za dwoje botów y za płótno	3	15
12	Za parę fasek masła	14	
12	Za trzy ćwierci jałowiczowego mięsa	3	15
13	Za 60 łokci sznurka papużastego dla pacholąt	6	
14	Za dwie szynie żelaza na chowanie dwornego kotła	1	18
14	Za półtora kamienia łouju	6	
17	Do Niewolnice za ryngorty ⁴⁵ i za trzewiki	–	10
17	Pastuchowi niewodnickiemu na ciżmy	–	20

k. 17

17	Za kozuch Krednierowi dałem	5	20
17	Za dwa kamienia łouju	8	
18	Zapłaciłem za śledzie do kuchni Księżnej Jej Mości	2	
18	Dałem za śledzie do kuchni	1	
18	Za garnuszki małe	–	15
18	Za świecę dał	1	
19	Za śledziem zapłacił	2	
20	Za cztery pary haftek pacholek Księżnej Jej Mości	–	12
21	Za dwa łokcie samodziału do stajnie	1	
21	Za cztery funty cyny do czapek i trok gorzałczynach	2	
21	Za śledzie do kuchni dałem	1	
21	Za trzy miednice masła po zł 7	21	
21	Za robienie trzech par trzewików do pokoi Księżnej Jej Mości	1	
23	Ad rationem robot robionych do stołu Księżnej Jej Mości dałem Krzysztofowi stolarzowi	6	
23	Za owo z żelaza na lagunie do przybierania kwot na zbocze przybierając inaczej	8	5

⁴³ Cis – wycięcie w skórze znaków herbowych.⁴⁴ Sznur skórzany.⁴⁵ Ryngort – pas wierzchni, którym się opasuje kulbaka na koniu.

23	Krzysztofowi stolarzowi do porachowania robot do dworu robionych dałem	7	
23	Dałem do kuchni na dwa dni śledzi 80 za zł	2	20
23	Za osm zwierci mięsa wołowego po zł 2 gr 10	18	20
23	Za jałowice żywcem do panien do kamionki dałem	9	15
24	Za rozkazaniem Księżnej Jej Mości na ubogie	–	16
24	Od naprawienia nalewki i za kojec szelmy dałem	1	15

k. 17v

26	Za garnce łyżki	–	15
27	Za śledzie do kuchni dałem	1	20
27	Dałem za 18 flasz półgarncowych	10	24
	Tegoż dnia za 60 sklejenie po gr 3	6	
	Tegoż dnia za 9 funtów cukru po zł 1 gr 6	10	24
	Za sześć funtów migdałów po gr 25	5	6
	Za 12 funtów ryżu po gr 12	1	24
	Za 20 funtów śliwek po gr 4	2	20
	Za 20 łokci błękitnego pasaniem dla Księżnej Jej Mości do pokoi po gr 4	2	20
27	Nie pokutnie ad rationem jego robot Księżnej Jej Mości	4	
27	Za baranie nogi, za beczkę dla psów Księżnej Jej Mości	2	15
27	Za pół trzeci miednice masła po zł 7	17	15
28	Za dwadzieścia łokci sukna samodziału wziętego na myśliwce i psy do skarbnice Księżnej Jej Mości po gr 15	10	15
29	Za zwierć mięsa wołowego zapłaciłem do kuchni Księżnej Jej Mości	2	15
29	Za sto i czterdzieści sztuk szklenie dał	15	
29	P. Sapsie zapłaciłem za parę toporów ciesielskich	8	
30	Za parę błamów futra smuszkowego hajdukom	7	
30	Za faskę masła	7	
30	Za pół wołu tłustego do kuchni dan	4	15
30	Za urobienie pieca w pokoju Księżnej Jej Mości zdunowemu kaflami	12	

k. 18

31	Za śledzie do kuchni	1	
31	Za trzy wozy żelaza po zł 8	24	
31	Za cztery ćwierci cielęciny	1	15

31	P. Pietraszkiewiczowej ad rationem kwitem Księżnej Jej Mości dał	20	
----	--	----	--

Kończę ten Rok 1641, zostawiwszy insze roboty na osobliwy lustro za które winno niektórym zostawać za zapłaceniem. Pod dato Roku Przyszłego, w tym się Roku 1642 niżej położyć mogą. Rok 1642 zaczyna się od dnia 1 January.